

Skamdiskursen

av Ida Andersen

Examensarbete på Författarskolan VT 2014/Reflektion över min roman

Handledare: Therése Granwald och Lars-Gustaf Andersson

Examinator: Claes-Göran Holmberg

Berättelsen tar form

Min berättelse skulle till en början handla om hästtjejen Trine som var lite utanför pga. sin ovanliga familj. Tanken var att beskriva konflikten mellan att vara "hästflicka" och att börja bli intresserad av killar, vilja bli vuxen men ha svårt att hitta in i den identiteten på grund av att alltid ha blivit betraktad som någon annan.

I Trines problematik fanns hennes familj som bestod av hennes excentriske konstnärspappa som hade tagit sjuttioalets alla alternativa rörelser till sitt hjärta, pappans unga flickvän Veronika samt Trines syskon: storebror Jens och lillasyster Viola. Trines mamma fanns inte med i familjen. Meningen var att skildra Trines yttre och inre miljö – såväl sjuttioalet med dess för- och nackdelar, hästmiljön, konflikten att växa upp i en "alternativ" familj mitt i en trångsynt landsbygdsmiljö, konflikten mellan Trine och hennes kamrater i skolan och dessutom att hon inte hade någon mamma, men istället fick en trygghet i Mette, den ridlärare som av olika anledningar skulle ta sig an henne. En stor del av dilemmat skulle också bestå i att Trines pappa var tämligen sexuellt gränslös.

På ett ganska tidigt plan fick jag av en skrivcoach rådet att lägga ner hästarna och istället använda mammans frånvaro och saknaden efter henne som ett bärande element. Det slutade med att jag lät Trines omedvetna saknad efter sin mamma vara en av de aspekter som formar Trine och hennes liv, att mamman så att säga blir en karaktär i sin frånvaro.

Skammens väg till Författarskolan

När jag hade skrivit mitt första romanutkast – jag såg det inte som ett utkast utan trodde att det var en färdig roman – skickade jag det till fyra förlag varav samtliga refuserade. Jag var övertygad om att boken var i det närmaste klar och att det lilla som eventuellt behövde redigeras var sådant som redaktören på förlaget skulle kunna hjälpa mig med. Jag blev närmast chockad av det inte gick till så, men eftersom jag förstod att jag måste bearbeta texten mer tog jag hjälp av en extern lektor som gick igenom manuset och gav mig konkreta råd om vad jag borde göra. Det handlade bl.a. om att ta bort mycket text som var miljöbeskrivningar, ofta i början på kapitlen och att gå direkt in i handlingen istället.

Jag rensade nog bort en fjärdedel. Lektören hade även synpunkter på att jag ofta skrev redogörande istället för att gestalta. Jag var inte riktigt klar över vad hon menade, men försökte ändå rätta till detta. Dessutom visade hon mig hur jag växlade perspektiv och jag bestämde mig för att endast ha Trine som fokalisator och att inget skulle gestaltas eller berättas som inte Trine upplevde.

Trots denna genomgång blev manuset refuserat på nytt, av ytterligare fyra förlag. Därefter genomled jag en stor skrivkris.

Jag tappade totalt fotfästet i det jag trodde var min identitet – att vara författare. Det enda jag hade brytt mig om att verkligen försöka bli, från mitt inre, det enda som på djupet betydde något för mig och inte bara var något som för att jag behövde jobba, för att jag behövde pengar eller för att leva upp till andras förväntningar, tycktes enbart vara en illusion. Dessutom en illusion jag inte kunde leva i, eftersom jag inte hade det som krävdes.

Det handlade inte någon allmän känsla av att jag inte var tillräckligt bra utan det som drabbade mig var en förödande skam. Mina ord, mina formuleringar, mitt sätt att uttrycka mig motsvarade inte mitt ämne, inte mina intentioner och min berättelse hade inte tillräcklig giltighet och trovärdighet vare sig i mina ögon eller i förlagens.

Jag var så överväldigad av skam att jag använde dag och natt till att fundera ut något som skulle ersätta denna enorma missräkning med mig själv, något som skulle bota mig från skammen, och det måste vara något som för mig hade samma status. Jag tänkte att jag skulle doktorera, att jag egentligen inte var skönlitterär författare utan skulle skriva någon fackbok. Jag var helt oförmögen att läsa andra romaner som visade hur "riktiga" författare skrev. Men mest var jag bara förlamad av skam.

Om åtta förlag inte hade tyckt att min bok var tillräckligt "övertygande" som något förlag skrev, fastän jag lagt ner så mycket av min tid, min skaparkraft, min tankemöda, min själ, min kunskap och dessutom fått professionell hjälp så dög jag helt enkelt till. Jag var inte författare! All möda och all investering resulterade i ett intet. I ett avvisande! Och all min skam, med åtföljande nedvärdering, hade kommit upp till ytan.

Det var då jag bestämde mig för att söka Författarskolan. En liten svag röst i mig ville ändå inte ge upp hoppet. Jag köpte en liten trästatyett av en ibisstork på

Medelhavsmuseet i Stockholm. Ibisstorken symboliserade "kunskap" för de gamla egypterna, och jag bestämde mig för att Kunskap skulle bli en ledstjärna i mitt liv hädanefter. Hur som helst skulle det vara av godo att gå en författarutbildning eftersom jag trots allt ville arbeta med att skriva, om inte romaner så något annat.

Jag började alltså Författarskolan med ett utkast till en hel roman och tillintetgjord av skam över mitt skrivande, över mitt språk, över min berättelse som inte blev som jag trodde, och min avsikt var att skriva om den med hjälp av vad jag skulle lära mig och med hjälp av min handledare, Henrik Pettersson.

Numera, efter i det närmast avslutat arbete, mer än fyra år efter att jag började skriva på det första manuset, känner jag inte längre någon skam eller i vart fall väldigt lite, och fullt hanterbar. Detta har fått mig att fundera över skammen ihop med skrivande. Varför känner jag skam i vissa lägen/faser av mitt skrivande men inte i andra? Men varför gör jag det inte längre – vad är det alltså som har förändrats fram till nu? En mer övergripande och allmängiltig fråga är: På vilket sätt hör skam ihop med skrivande för mig och i vidare mening, och varifrån kommer värderingarna som jag införlivat?

Skammen som begränsar

När jag analyserar mina reaktioner av skam och genans över vad jag skrivit i mitt romanmanus ser jag att det i mycket handlar om att försöka anpassa mig till något jag skulle vilja vara, ett sätt att skriva som jag skulle vilja kunna men inte förmår på grund av brist på talang, hantverksskunskap, erfarenhet, skicklighet eller något annat som jag inte vet eller kan, och dessutom en tendens att skämmas över allting som visar, blottlägger och avslöjar att jag inte kan det utan avslöjar den jag i själva verket, innerst inne är.

I min skamproblematik finns viljan att utplåna mig själv, mitt jag, för att slippa skammen, i tron att skammen undviks genom att istället försöka vara eller skapa något som är allmänt accepterat och vedertaget som "rätt", "kvalitet", "god litteratur". Men när jag skriver "avslöjar" jag ändå mig och riskerar att inte längre kunna utplåna mig eller anpassa mig för att undkomma skammen. Anpassning eller utplåning av sig själv blir sålunda ett sätt att slippa skämmas. Men genom att skriva eliminerar jag den möjligheten, speciellt om texten tangerar sådant som är

skamfullt för mig, eller om jag tvingas ta ut svängarna innehållsmässigt och språkligt, i något som i mitt skamfyllda tycke kunde kännas pinsamt att läsa och/eller skriva.

Jag har alltså en tendens att skriva på ett ganska begränsat och begränsande sätt, att censurera mig och att inte närma mig avgrunder där det svindlar, exempelvis genom att undvika vissa teman, vissa slags händelser och vissa slags dialoger, men även ett visst språk.

Dagboksanteckning 2 april 2013

Är det så att min roman inte är tillräckligt bra? Den känns som en amatörroman jämfört med dem som är utgivna som känns som om de är skrivna av proffsförfattare. Nu är dock storyn fixad. Så får jag ta upp de frågeställningarna med Henrik. Vad är det jag ska göra egentligen? Han säger: ta ut svängarna. Han säger: Var kvar i det som känns obehagligt, pinsamt. Men jag kommer inte på. Det är precis som med översättningen. (Alltså ett jobb jag höll på med då. Min ant.) Det kommer inga svar.

Rent konkret innebar det att jag undvek att skriva om känsliga saker som t.ex. att min huvudperson Trine blir utsatt för ett sexuellt övergrepp av pappan. Jag tänkte först att det inte skulle finnas med alls, att pappan visst var både promiskuös och gränslös, men att han ändå inte hade så grova saker för sig.

Sedan tänkte jag att det skulle vara otydligt huruvida han begick sexuella övergrepp mot sin dotter (eller sina döttrar?) och upp till läsaren att avgöra om han gick så långt eller inte. Men när jag sedan bestämde mig för att faktiskt vara explicit och även gestalta ett sådant övergrepp blev både historien och pappan trovärdigare och betydligt starkare läsning. Jag tänker också att det är illojalt mot läsaren att författaren inte själv vet vad som egentligen händer i berättelsen. Författaren måste veta mer än läsaren.

Det som hade hindrat mig var helt enkelt skam och genans att skriva om ett sådant ämne, att verkligen vara uttrycklig om det. En anledning till att inte skriva ut det var att jag då skulle bli tvungen att ta ansvar för det och för dess konsekvenser, åtminstone i fiktiv form; men trots allt måste jag ha med detta skamfulla att göra.

I själva händelsen finns en stor del av skam inbyggt för Trine, hon brottas med sin skam över pappans sexualitet, hon känner skam över sin egen sexualitet och för att hon använder pappans porrtidningar för upphetsning och onani. Hennes egen sexualitet blir således invävd i pappans, vilket förstärker hennes känsla av delaktighet i det inträffade, och skammen över detta blockerar helt hennes möjligheter att agera mot pappan eller ta upp det med någon, utan hon förtränger det nästan även för sig själv.

Pappan är i boken en som överträder normer vad gäller sexualitet, han är den skamlösa, på samma sätt som manlig sexualitet ofta uttrycks i litteratur och film, där kvinnan ses genom en manligt sexuellt färgad blick. Kvinnan är därmed den som istället får bära mannens skamlöshet, blir en så kallad skambärare, genom att känna skam över sin egen sexualitet och känna sig skamfull om hon inte är kysk, inte håller på sig utan knullar runt eller tar sexuella initiativ etc. Detta förhållande är väldigt inarbetat i våra mans- respektive kvinnoroller och för kvinnan medför det ofta en internaliserad skam över både sig själv och sin sexualitet. På samma sätt överförs pappans gränslösa sexualitet på Trine som ensam måste härbärgera det skedda och jag själv kommer i kontakt med denna skam när jag tvingas ta ut svängarna för att skriva om den, dvs. tvingas vara "skamlös". Som berättare av dessa förhållanden måste jag så att säga identifiera mig med båda sidorna, vilket upplevs både skamfullt och plågsamt.

Att vara författare innebär alltid ett visst mått av skamlöshet, att träda över gränser, att snoka i andras och sitt eget liv och tvinga sig in i genansens och obehaglighetens utmarker, precis som min handledare sa. Att inte skriva om vissa saker för att det får mig själv att skämmas är dock ingen bra strategi berättartekniskt sett, vilket exemplet ovan visar med önskvärd tydlighet.

Risken med att skriva

Men varför är det så hotande med den skam som blottas genom att skriva? För att komma närmare ett svar måste man nog fråga sig varför man alls utmanar risken att utsätta sig för skammen, alltså fråga sig varför man skriver alls eller varför man skriver trots skam, varför man skriver överhuvudtaget.

I sin essä "Att springa och skriva" från boken *En författares övertygelse. Liv och hantverk* talar Joyce Carole Oates om skrivandet som en överträdelse, om hur hon

själv formades som författare när hon som liten gick på ensamma och förbjudna upptäcktsfärder i naturen. Jag kan känna igen mig i att ha präglats av en solitär äventyrlusta, av förtjusningen över att på egen hand uppleva och upptäcka gamla fabriksbyggnader, övergivna hus i skogen, ensliga sjökanter och hemlighetsfulla stigar i skogen. Att skriva liknar denna lockelse att borra sig djupare in i det fördolda, det kanske förbjudna, till platser som också kunde innebära både risk och fara. Men som samtidigt är en illusion av maktfullkomlighet och autonomi, och belöningen sker i form av helt unika upplevelser som ingen annan har tolkningsrätt till.

”Att skriva är att göra intrång på någon annans utrymme, om än bara för att bevara minnet av det; att skriva är att ådra sig vrede och klander från dem som inte skriver, eller som inte skriver på samma sätt som man själv och av vilka man kan uppfattas som ett hot. Konsten är till sin natur en överträdelse, och konstnärerna måste acceptera att de blir bestraffade för det. Ju mer nyskapande och oroande deras konst är, desto mer tillintetgörande blir bestraffningen.” (Oates, *En författares övertygelse. Liv Hantverk Konst* 2005, s.41)

Oates tycks mena att det finns en ofrånkomlig koppling mellan behovet att skriva och risken att bli bestraffad. I att bli bestraffad ligger risken att misslyckas inbäddad. Att misslyckas som författare innebär en bestraffning, ofta offentlig.

Else-Britt Kjellqvist som är psykoanalytiker och som skrivit flera böcker om både skam och kreativitet säger: Att ge ut sin bok, att bli offentlig är en situation som liknar den ursprungliga längtan hos människan att ”nå fram med sitt budskap, att få ett förväntat svar, ett gensvar.” (Kjellqvist, *Rött och vitt. Om skam och skamlöshet* 2006, s.107).

Hon skriver vidare att ”Kritiken handlar ytterst om att bli sedd eller inte.” (Kjellqvist, *Ibid.* s.105) och jag tror hon kommer något nära här som handlar om både skammen och behovet/beroendet av att skriva. Att visa det man har skrivit, att få det publicerat innebär att bli sedd, vilket kan vara ett underliggande behov hos en författare – speciellt någon med skamproblematik – men i och med det utsätter hen sig såväl för risken att bli bestraffad – och därmed skammen – som för möjligheten att bli sedd och därmed bekräftad. Kjellqvist menar också att det avgörande med kritik inte är huruvida den är negativ eller positiv, utan om den är respektfull eller om den inte ”ser” det vill säga är ”skamlös”. En respektfull kritik

gör att författaren upplever att hen blir tagen på allvar, medan den respektlösa kritiken väcker till liv den ursprungliga kränkningsen att inte vara sedd som den man är. Hos den som bär med sig ett sådant trauma och känslan av att vara oälskad och värdelös kan just bedömningsituationer (sådana som författare utsätts för i form av kritik i offentlig media eller när ett manus är inskickat till ett förlag) vara oerhört ångestframkallande.

Skrivarbubblan som spricker

Jag har tidigare berört att det finns faser under mitt skrivande när jag inte känner skam. Det finns perioder när jag är helt innesluten i texten och handlingen, när jag går in mina karaktärer, förstår vilka omständigheter de befinner sig i och vet hur de ska agera och reagera.

Det är en stor frihet att själv kunna låta allting växa fram. Fast ännu större tillfredsställelse känner jag efteråt när jag läser vad jag åstadkommit, när jag helt kravlöst kan vara där i det jag skapat. Känslan i denna fas liknar den jag upplevde när jag var liten och uppslukades av de magiska världar som fanns i böcker jag läste, ofta sagoböcker, så kanske är det ett sätt att återuppväcka denna förtrollning.

När jag har skrivit utan skam har jag också haft möjlighet att ta mitt skrivande på allvar rent konkret i vardagen. Då bestämmer jag helt enkelt att nu är detta mitt jobb: att gå upp tidigt, sätta mig vid datorn och vara där hela dagen utan andra störningsmoment (att stänga av internet, men träna, jogga eller promenera, äta regelbundet, sova middag, läsa något som inte påminner om det jag skriver och att koppla av med lättsamma filmer etc.). Flera gånger har jag åkt till andra platser, hyrt eller lånat stuga för att vara i fred, och för att låta skrivandet och tänkandet vara det som upptar min dag. Ofta har det handlat om att bryta mig loss ur sociala sammanhang (och mer eller mindre förväntade sociala plikter och åtagande) för att kunna vara helt i detta. För mig kan skivrarvåndan tidvis vara ganska ansträngande så jag behöver ha stora tids- och rumsmarginaler och ett minimum av annat som stör fokus. När jag lyckas med detta fungerar jag alltid väldigt bra och har heller inga problem att disciplinera mig.

Denna fas av skapande är väldigt behaglig och trygg, det finns en närmast drogartad längtan, eller ett beroende, av att hela tiden befinna mig i de miljöer jag skriver om, att för alltid fortsätta vara i texten, få fortsätta skriva om dessa

personer och deras liv, fortsätta formulera mina ord. Inga andra behov finns än att få vara med mig själv och texten. I denna fas finns oftast ingen skam, vare sig medan jag skriver eller när jag läser min text. Bara lycka och förnöjsamhet med vad jag åstadkommit.

Jag har full förståelse för att jag inte känner skam under skapandet eftersom det är en fristad där allt är möjligt, där inga yttre krav tycks finnas, där jag själv har makten (att skapa), i ordets bokstavliga mening.

Därmed finns också en upplevelse av att det är helt riskfritt. När jag befinner mig i detta tillstånd, oavhängig omgivningen och oberoende av andra riskerar jag inte att utsätta mig för skam.

Att skapa innebär att gå in i ett rum, ett inre rum och detta har många författare försökt beskriva, riktigt hur det ser ut eller fungerar är säkert individuellt. Stephen King kallar till exempel denna plats sin fjärrskådningsplats. Else-Britt Kjellqvist som förutom psykoanalytiker även är poet menar att författaren liksom gör det inre rummet större än det yttre och skriver: "I konstnärligt skapande liksom i en psykoanalys väcks de underjordiska krafterna till liv, vilka utan förstärkta väggar kan hota att ta över." (Kjellqvist Fågel, Fisk eller Fjäril 2007, s.95).

Själv tänker jag också att de krafter som skapar finns under ytan, innanför det vanliga tänkandet, alltså i det många kallar det omedvetna, och när man befinner sig där är man på samma gång väldigt trygg och väldigt sårbar, inte minst eftersom att i det inre slumrar också de minnen man har av eventuella kränkningar och det är också där skammen hålls på plats. Därför kan det också bli så chockartat att möta omvärldens omdöme.

För plötsligt kan min skaparbubbla spricka och jag ramlar hårt ner på den kalla blöta asfalten, eller står plötsligt med byxorna nere offentligt. Det är alltid något som utlöser skammen, till exempel att jag läser något som någon annan (riktig författare) skrivit, eller råkar lyssna på något seriöst samtal om litteratur.

Då är jag avslöjad, och därefter kan jag inte läsa en rad av vad jag skrivit utan att formligen skämmas ögonen ur mig.

Alltså, efter att först ha skrivit i något slags god tro över min kapacitet och kompetens, varit innesluten i den lyckliga skrivarförtrollningen, drabbas jag av den stora skammen och det kan ta månader att bryta igenom den och återgå till ett mer distanserat och nyanserat läsande av min text.

Den omedvetna skammen

Jag har i analys av språket i mina texter kommit fram till vad jag själv känner skam över och hur skammen tar sig uttryck i nedvärderingar av mig själv och hur jag skriver, genom mina mer eller mindre förvrängda föreställningar om vad som är bra eller dålig beträffande språk och litteratur.

Den stora skräcken ligger i att vara banal, konventionell och ordinär – ord som ofta återkommer i skrivhandböcker, hos skrivarlärare och bland författare och kritiker för att beskriva texter som inte har något särskilt att säga läsaren vare sig innehållsmässigt, språkligt eller berättartekniskt, det vill säga texter som inte är unika och som regelmässigt avfärdas av förläggare, kritiker och många läsare.

Jag kan tänka att det viktigaste är att ha ett litterärt sett originellt och unikt språk, att ha något eget och särskiljande som dessutom inte är så lättläst. Annars blir man kategoriserad till dem som har ett enkelt språk (dvs. banalt, konventionellt, ordinärt, klichéfyllt, berättande, dvs. inte gestaltande, och med svagt berättarperspektiv). Om jag uppfattar att mitt språk inte håller måttet förpassar jag mig själv genast till den litterära sophög där många genreförfattare (speciellt de så kallade feel good-författarna) vadar omkring utan att skämmas.

Skammen över att bli varse att mitt skrivna skulle tillhöra denna kategori är totalt förintande, både mentalt, fysiskt och känslomässigt. En förklaring till denna närmast patologiska skamkänsla tror jag finns i det som psykoanalytiker förklarar med att skammen sitter i kroppen. Den yttrar sig oftast i kroppsliga symptom, man rodnar, huden blossar, man stammar och i kroppen sprids ett gift som förlamar såväl lemmar som tal- och tankeförmågan.

I det kroppsliga sitter också det omedvetna och tidigt inlärda beteenden och känslor, precis som reflexer och autonoma funktioner. Vi kan till exempel inte hindra att vi börjar darra eller blir stela av skräck, skrattar när något är roligt eller gråter om vi blir drabbade av smärta eller sorg. På liknande sätt sitter det jag skriver i det omedvetna, det okontrollerbara – på samma plats som skamkänslorna och viljan att bli sedd t.ex. och det är därifrån orden kommer ut om jag inte vaktar väldigt noga. Skammen blir alltså en okontrollerbar impuls, och om den är av det vita slaget: förödande! (Det är Else-Britt Kjellqvist som myntat begreppet "den vita

skammen” och förklarar den som en negativ självkänsla, där man istället för sitt ”jag” upplever ett intet, därav benämningen vit skam. Där jaget ska finnas, finns bara skam. Den vita skammen finns ständigt närvarande, som en kronisk känsla av att förakta sig själv.)

Och eftersom jag inte har redskapen för att kontrollera mina ord, är det jag skriver en direkt avspegling av mitt omedvetna. Bestraffning, vare sig det är mitt eget fördömande – låt oss kalla det mitt överjag med en freudiansk terminologi eller min inre kritiker med psykoanalytikern Marta Cullberg Westons (Cullberg Weston *Från skam till självrespekt* 2008, s.113) – eller utomståendes bedömning, t.ex. via redaktörer, kritiker eller ”normen” för vad som är god litteratur blir då extra kännbar i form av skam.

Om jag själv har tänkt igenom och kan motivera mina val av språk, ord, litterära grepp mm. känns eventuell kritik lättare att hantera, därför att den handlar mindre om mig själv och mer om min förvärvade intellektuella förmåga. Är texten genomtänkt kan jag alltså hålla min skam på avstånd. Men så länge språket är omedvetet och instinktivt ökar risken att texten blottlägger det sår, den skam, det intet, där min självkänsla och min skrivande förmåga egentligen skulle finnas.

Denna risk utsätter inte sig icke-skambelagda för i lika hög grad. Inte heller de författare som har en större naturlig talang eller som skrivit sig till ett författarskap och en stil som är unik och slår an något hos läsare och kritiker. Eller författare som lyckas skriva ur sitt intelligenta undermedvetna, som lyckas hämta kunskap ur sitt tänkande och sina upplevda erfarenheter därför att på den plats där man ska processa upplevelser (dvs. tänka) finns det fritt utrymme och inte hämmande, förlamande skam och infantila behov.

Den skrivande människan

För mig (och även i allmänhet) är skam starkt knuten till prestation och därmed till begränsning och av att ”inte duga till”. När jag läser mina dagboksanteckningar från tiden på Författarskolan om mina skivarvänder hittar jag ofta ord och formuleringar som ”inkompetent”, att ”jag inte har det som krävs”, att jag är ”inkapabel” att göra det min handledare föreslog, att jag inte har ”tillräckligt väl utvecklad intelligens” etc.

Att skriva, att se en text förverkligas är för en skrivande människa det yttersta tecknet på tillblivelse. Av någon anledning har vi lagt vårt självförverkligande där. Att inte rätta till, att skriva "dåligt" (vilket skammen talar om för oss att vi gör, eller så gör man det verkligen) blir då liktydligt med att inte finnas till, inte vara tillräcklig, eller inte räknas in i "det riktiga livet."

Ett problem med skammen invävd i skrivandet är just att inte ha distans till sig själv, inte kunna se sig själv utifrån, att således både bli blind för det material man arbetar med och känna skam för sig själv och sin litterära erfarenhet och kompetens, dvs. betrakta sig som otillräcklig.

Att skämmas för hur man skriver innebär att oftast få bekräftat det man tänker om sig själv, nämligen att "jag är otillräcklig", när man läser sitt skrivna material. Detta är fundamentalt i sammanhanget eftersom skammen då är liktydlig med att inte rätta till som människa överhuvudtaget, eller inte duga till alls. Och bakom denna känsla av misslyckande ligger, tror jag, en medfödd drift inte bara att ta hand om sig själv utan också sin uppgift, dvs. ett arbete av något slag och vara aktivt delaktig i sin omgivning. Hur som helst finns det (även) outtalade krav i vår kultur och i vår närmaste omgivning att vi förväntas vara så som människor. Och att inte kunna leva upp till dessa krav och förväntningar, är att åtminstone i ens egna ögon vara en looser.

Att frigöra sig från detta destruktiva tankesätt är naturligtvis av godo och ett fruktbart sätt att göra det är att separera sig från texten. Dels för att skammen förvirrar och förblindar så att det blir svårare att urskilja vad som är konkreta problem i texten och vad som ligger hos mig själv, dels för att minska skamkänslorna överhuvudtaget, eftersom det just är i texten som jag speglar skammen.

För att komma ifrån dilemmat att fastna i dåliga känslor och inte se vad som behöver göras krävs två saker: den ena är en självmedvetenhet på ett positivt plan, den andra är en förmåga att reflektera över texten.

Det skamliga kvinnliga skrivandet

För min del är det alltså starkt förknippat med oerhörd prestationsångest när jag blir påmind om "hur dåligt just jag skriver" och när jag drabbas kastas jag långt ner

i ett mörkt håll varifrån jag vet att "jag aldrig kan ta mig upp" (för att jag är inkapabel, inkompetent etc.).

Bidragande till denna maktlöshetskänsla, och tanken att jag inte kan, tror jag kan vara brist på förebilder i form av kvinnor som skriver.

När Hélène Cixous diskuterar kvinnligt skrivande i essän *Medusas skratt* (från mitten av 1970-talet) menar hon att det helt enkelt "inte finns någon plats att framställa en diskurs på utan en tusenårig och ofruktbar mark som måste brytas."

Jag vill hävda att markberedningen ännu inte är färdig och om man (obs! pronomenets genus) som kvinna inte är starkt medveten om det från början är det lätt att tro att Författare = manligt geni. Detta är så ofta omtuggat att det nästan blivit en kliché men det är fortfarande, och var inte minst när jag läste litteraturvetenskap, tunnsått med kvinnliga författare som diskuterades i litteraturhistorien. Det finns många myter som inympats i oss om hur en författare ska vara, och jag har nog omedvetet internaliserat många av dem.

En är exempelvis att det finns en mall för hur författare fungerar, tänker, skriver och hur de har lärt sig skriva – dvs. av sig själv. Innan jag började Författarskolan fick jag åtskilliga kommentarer som i huvudsak gick ut på att "Skriva är väl inget man behöver gå på en skola för att lära sig." Eller du är ju redan författare, varför ska du gå där?" Jag hade en nära vän (manlig författare) som dels bestämt avrådde mig från att läsa någon skrivhandbok, dels tyckte att skrivarskolor inte gjorde någon nytta. Det var bara att skriva, tyckte han. Detta sa han i största välmening, men som tur var tog jag honom inte på orden.

Men min känsla av att få höra sådant var att famla i en stor tomhet. Jag tyckte själv att jag verkligen behövde både författarskola och skrivhandböcker för att jag inte kunde skriva tillräckligt bra, fast jag samtidigt trodde dem, att jo – de som "kan skriva" av sig själva, som är "riktiga författare" kanske inte behöver lära sig något, men dem tillhör ju inte jag. Och därmed fick de mig att känna mig ännu sämre. Detta synsätt har en förebild i det upphöjda manliga självlärda och ensamskrivande geniet – dvs. den patriarkala författarrollen.

Min bild av att riktig författare är också att de alltid kan prata om viktiga ting, inte bara sitt eget skrivande, på ett nyanserat, beläst och intelligent sätt som gör att de verkar klokare och mer reflekterande än andra människor. De har dessutom läst betydligt fler och betydligt viktigare böcker i sitt liv än vad jag har och kan

alltid referera till dem. Självtävlighet jag inför tanken på att någon gång få frågan vilka författare som har inspirerat mig. Jag har nämligen ingen aning.

Hur som helst bidrar dessa tankar om en författarmall till att aktivera skammen om man inte ser sig själv passa in där. Och att inte överensstämma med mallen ökar prestationsångesten och blockeringen.

Det finns också en annan sida av den manliga författarbilden som är värd att diskuteras i sammanhanget. En manlig författare är för det mesta van att ta sin plats, att ta sin position för given, att tala vitt och brett om sig och sitt skrivande. Att identifiera sig som författare, att faktiskt bli författare måste då vara att bli sådan, d.v.s. ta såväl sig själv, sitt skrivande som sitt språk på allvar, att frigöra sig från sin underordning – och bli en "sån där" som sitter bredbent i tv-sofforna och inte kan sluta tala om sitt författarskap och sina verk. Att frigöra sig från skammen är sålunda att frigöra sig från sin underordning och trotsa den skam som infinner sig vid tanken på att ta mer plats.

Hélène Cixous igen (Cixous, "Medusas skratt" ur *Kvinnopolitiska nyckeltexter*, 1996):

Inte heller jag sade något, visade något: jag öppnade inte munnen, jag målade inte om min hälft av världen. Jag skämdes. Jag förskräcktes och jag svalde min skam och min skräck. Jag sade till mig själv: du är galen! Vad är detta för vågor, översvämningar, utbrott? Vilken är den sjudande och väldiga kvinna som, försänkt i sin enfald, fylld med självförakt och hållen i mörker genom föräldrarnas, makens och fallogocentrismens hårda styre, inte *känt skam för sin styrka*, som överraskad och förfärad av sina drifters fantastiska tumult (för att man lät henne tro att en ordentligen och normal kvinna har ett gudomligt ... lugn) inte anklagat sig själv för att vara monstruös, som driven av ett konstigt begär (att sjunga, skriva, uttala sig, kort sagt låta något nytt komma fram) inte trott sig vara sjuk? Men hennes skamliga sjukdom är att hon gör motstånd mot döden, att hon vållar sådant besvär.

Som kvinna (och jag talar för mig själv men många kvinnor känner nog igen sig) är jag uppförd med att vara någon annans referenspunkt, stödja, lyfta fram, bekräfta andras (= männens) prestationer, och att i detta finna min identitet och trygghet. Att ta den andra rollen innebär stora risker för min del. Dels utmanar jag mina egna invanda föreställningar och beteenden, som måhända är felaktiga men i alla fall trygga, dels är kulturvärlden full av oskrivna regler, konkurrensmentalitet och

starka, lättkränkta egon som gärna tufsar till dem som "mopsar sig". Och en kvinna som sticker upp och tar plats riskerar fler smällar, även från andra kvinnor pga. det införlivade förtrycket, och har kanske inte heller samma beredskap för att hantera attacker. Som skambelagd behövs det inte så mycket för att ens nedvärdering av sig själv ska bli bekräftad.

Även Ingrid Elam diskuterar kvinnligt skrivande och menar att: [---] "ända in i vår egen tid är det litterära skapandet – liksom lusten – förknippat med kontrollförlust för kvinnor. Att vara en skrivande kvinna är att vara föremål för manlig avund maskerad som förförelsekonst." (Elam, *Jag. En fiktion*, Bonniers förlag 2012 s. 69)

Det kan med andra ord kännas väldigt vingligt och otryggt "där ute" när man både ska bryta outtalade regler och utmana sin egen skam över att göra det och att istället ta plats.

För att knyta ovanstående resonemang till min egen text och hur den har förändrats under arbetets gång, så har en stor del av redigeringsarbetet bestått i att ta bort redogörande avsnitt som innehåller mycket miljöbeskrivningar och bakgrund till vissa händelser och omständigheter. Istället har jag – på min handledares inrådan – hoppat mer direkt in i ett skeende eller en scen som varit viktig, och när jag gjort så har sammanhanget inte behövts redogöras för eller beskrivas på ett långrandigt sätt, utan framgått genom den gestaltning jag då gjort mer eller mindre automatiskt.

Min egen analys av detta är att jag genom att beskriva mycket, d.v.s. förklara omständigheterna och bädda in viktiga händelser i för mycket text, förklaringar och att ha en redogörande stil istället för att gå rakt på sak, har velat hålla fast i det trygga, vara på den säkra sidan så att läsaren (alla?) skulle förstå (mig?), men också försäkra mig om att läsaren så att säga stod på min sida och inte tolkade själv och därmed riskerade att ifrågasätta det jag skrivit. Med andra ord har detta varit en försvarsmekanism, ett sätt att gardera mig från att skämmas.

Men det är ju en ganska räddhågsen inställning och inte särskilt lukrativ som stilgrepp men som bild av någon som inte vågar släppa förtöjningarna och ge sig ut på bräcklig is är den ganska slående. Och för mig som fruktar skammen om jag inte känner mig trygg i att göra helt rätt har det varit den modell jag rättat mig efter i brist på bättre.

Vad jag också gör annorlunda nu är att inte beskriva allt lika visuellt som jag gjorde inledningsvis. Också här, uppmuntrad av min handledare, har jag kunnat lita mer på att mitt språk håller och att läsaren förstår om jag ger vissa nyckelord – och att resten fyller läsaren i själv.

Här är två textexempel. Den första är ur en tidig variant där jag förklarat väldigt mycket hur Trine tänker och känner inför det hon kallar "toalettritualen" innan själva dialogen börjar. Den andra är från den nuvarande texten där jag går mer direkt in i dialogen, enbart genom en inledande fras.

Innanför kulisserna går Trine och något därinne vill inte släppa taget. Det är det med Lena, det vet Trine. Så länge har det varit så med Lena och ändå kan hon inte släppa taget. Det är ritualerna. Det finns lite olika varianter av dem. Idag var det toalettritualen, det är den mest plågsamma och svårast att ta sig ur. Fast hon försöker lyckas hon aldrig.

"Men du kan väl gå på toaletten själv."

"Men bara den här gången. Jag kan följa med dig nästa gång."

"Jag vill inte."

"Jag ska bara kissa, det går snabbt."

Men hon hade inte klarat att säga nej till toalettritualen. Fast hon hade försökt.

"Men du kan väl gå på toaletten själv."

"Men bara den här gången. Jag kan följa med dig nästa gång." Röstens så där snäll och vädjande. Den karvade in i Trines benmarg.

Förändringsarbetet har med andra ord inneburit att låta det centrala i texten stå mer för sig själv och att inte så att säga backa upp den så mycket, jämför resonemanget om att backa upp andra istället för att ta plats själv, att våga utelämna mer (i mina ögon riskera mer) men samtidigt upptäcka att detta inte nödvändigtvis innebär någon fara, snarare tvärtom blir det ju mer effektivt i skrivhänseende.

Med andra ord har jag genom att lära mig konkreta hantverksmässiga grepp och kunnat applicera dem på min text förbättrat texten och samtidigt minskat skamkänslor. Det handlar i mycket om att ersätta tomrum (där skammen finns) och ineffektiva överlevnadsstrategier/skrivstrategier med användbar, påtaglig kunskap.

Att skriva trots skammen

Vad är det då som fått mig att fortsätta trots allt och vad har hänt som gör att jag inte längre känner denna skam? Starkt bidragande är att jag på allvar tror på min berättelse, det är något jag själv skulle vilja läsa och som jag tycker är både unikt och av allmänt intresse. Och ibland när jag drabbats av alltför stor förtvivlan har jag kunnat hitta en vrede, en lust till upprättelse som aldrig helt slocknat. Ilskan består i att veta vad många kvinnor i unga år måste utstå, har utstått och kommer att utstå. Att många av dessa flickor fortfarande är osynliga, och osynliggörs. Flickor som inte har bra förebilder, vars gränser kränks av män och som måste bära en massa skam blir ofta tysta, "duktiga" och anpassar sig, drabbas av ångest, depressioner, självskadebeteende och utmattning. De kan ha svårt att ta plats och ta för sig, blir konflikträdda och ingen märker egentligen att de har något problem, för de verkar så präktiga och försynta.

Alltså kan jag känna att om inte annat, så för dessa mina medsysstrar har jag velat jag skriva boken, och på så sätt åtminstone ge både mig själv och dem en röst, en gestaltning i den form som ligger närmast mig, det vill säga litterärt. Jag har helt enkelt velat ge "flickan" upprättelse!

I mitt skrivande, i mitt framhårdande i att skriva finns också en stor dos av att låtsas. Jag låtsas både inför mig själv och inför andra att jag tror på vad jag gör, och fortsätter fast det inte går bra, fast det känns förfärligt. Detta har fått mig att hålla i, att inte ge upp och att inte lyssna på den inre rösten som säger att jag inte kan, att jag inte duger.

Det dock inte alltid av godo att "fake it until you make it" på så sätt jag kan fastna i ett skrivande som inte är konstruktivt, att jag kanske borde byta spår eller förändra något i berättelsen, att det jag håller på med för tillfället kanske verkligen är något dött och icke-kreativt. Att den där känslan av att jag fastnat och inte förmår skriva kanske är rätt på något annat sätt, och att det handlar om något konkret i texten som jag inte kommer tillrätta med.

Ett exempel på detta fick jag i slutet av termin två på Författarskolan, efter det sista handledningssamtalet för terminen. Det var också första gången som min handledare läste hela mitt manus, så som det blivit från att jag började skolan. Då fick jag ganska många synpunkter om den övergripande berättarstrukturen, att berättelsen var för episodisk, och att jag måste arbeta mer med att få dramaturgin att hänga samman. Han tyckte också att vissa personer och händelseförlopp tog

fokus ifrån den egentliga berättelsen. Dessutom måste huvudkaraktären Trines begär och inre vilja vara drivkraften och måste gestaltas mer, framförallt i den första delen, liksom konflikten mellan Trine och hennes kompis Lena måste vara mer uttalad och mer gestaltad. Detta var ju egentligen ganska genomgripande förändringar, även om det naturligtvis stämde att de behövde göras.

Min upplevelse när efter denna handledning var att jag skulle ha behövt höra detta redan i början av kursen, och att jag fram till nu suttit och arbetat i onödan, slitit med saker om jag inte hade behövt göra om det egentligen var dessa förändringar som skulle till.

Jag säger inte detta för att anklaga handledaren på något sätt, han har läst mycket mer än han har haft tid avsatt till, och jag började Författarskolan med ett i utkast som i princip var skrivet från början till slut. Poängen i denna händelse är att jag suttit och slitit och vändats med något som hela tiden kändes dåligt och som dessutom fick mig att känna mig dålig, inkompetent och misslyckad som författare. Och att orsaken kanske mer låg i att texten faktiskt inte var bra, men att jag inte hade redskap att se vad jag skulle förändra. Och även om jag kände på mig jag att den inte bar, och att jag satt och skrev ovanpå det dåliga kunde jag inte lita på min intuition utan tolkade det som att det var jag som inte kunde skriva.

När jag efter mycket vanda hade gjort det arbete som handledaren rådde mig till blev det en betydande förbättring i såväl berättarstrukturen som i intensiteten och stringensen. Karaktärerna och deras motsättningar blev tydligare och hela berättelsen kändes både mer angelägen och spännande. Självt upplevde jag också en helt annan känsla när jag läste min text. Att jag faktiskt själv blev gripen av såväl språket som innehållet.

Vad jag själv frågat mig många gånger på vägen, förutom då att ifrågasätta mig själv fullständigt, är varför jag överhuvudtaget har fortsatt skriva om jag nu tycker att det jag gör är så uruselt. Och jag själv en så uruselt författare. Varför har jag stångat mitt huvud blodigt, varför har jag offrat så mycket, lagt ner så mycket tid, pengar och engagemang för att skriva en bok, när så många författare skriver så mycket bättre och dessutom får sina böcker utgivna, något jag ännu inte vet huruvida kommer att hända mig?

Varför har inte skammen som varit så förintande att jag flera gånger har funderat på att radera inte bara min text, utan även mig själv från jordens yta, inte fått mig på andra tankar?

Vad är det som är så åtråvärt i detta?

Vad är det som gjort att jag försökt motsäga alla de (van)föreställningar jag haft och fortfarande har om god respektive dålig litteratur, om hur en riktig författare är och hur man ska skriva för att bli betraktad som en sådan, när nu mitt inre säger mig att jag ändå inte passar in på dessa beskrivningar?

Den största drivkraften har varit att vilja vara författare. Jag skriver vilja vara, inte bli. Om jag hade tänkt att jag vill "bli" författare skulle jag nog inte ha orkat så här långt. Dels eftersom jag på sätt och vis i många år sett mig som författare, jag har skrivit poesi i cirka tjugo år, givit ut två diktsamlingar och även skrivit och givit ut en imponerande fackbok, dels på grund av min ålder. Jag skulle nog inte kunna tänka mig att som drygt femtioårig plötsligt besluta mig för att börja skriva, speciellt inte om jag visste vilket arbete det skulle innebära och hur mycket jag hade kvar att lära. Men att "vara" författare är något jag alltid velat – att vara med i den världen där något jag tänkt ut, skrivit och producerat har något värde och räknas in, där både mitt skapande och jag själv ingår.

Skrivandet har jag brunnit för, jag har lagt ner gratis tid, egna pengar, möda och stora uppoffringar för att få hålla på. Det är den enda sysselsättningen som ger mig tillfredsställelse och glädje för sin egen skull, utan att ge något tillbaka i form av inkomst. Den enda syssla som jag kan ägna mig åt utan att känna skuld för något jag borde göra istället. Åtminstone medan jag skriver utan skam. På något sätt lurar min hjärna mig att tro att jag gör något viktigt och att jag "arbetar" när jag skriver och de dagar jag har skrivit i meningen producerat något jag tänkt ut, har jag alltid en bättre självkänsla och upplever en förnöjsamhet med tillvaron och livet. Då har jag allt jag behöver och bidrar till den här planetens bästa med min insats. Jag inser att det är en vrångbild så fel som någon, men den ger mig tillräcklig motivation för att fortsätta hålla på, ja den direkt livnär mig. Och märk väl: det är det enda jag har gjort i mitt liv som ger mig denna upplevelse.

Det finns teorier kring denna känsla, som jag tror jag delar med många författare och andra konstnärer. Rollo May, psykoanalytiker och filosof, verksam under 1970-talet talar i sin bok *Modet att skapa* om vad kreativitet är och om hur

skärpningen av medvetenheten i skapandeprocessen är både väldigt lustfylld och åtråvärd – och jämför det med ett slags extas. (May, *modet att skapa*, 1975 s 42-44). Elisabeth Rynell föreställer sig skrivandet som ett eget sinne utan vilket hon inte existerar.

Det finns alltså drivkrafter som hindrat mig att ge upp, som tidvis kunnat bryta igenom skammen och tankar om att mitt skrivande inte på långa vägar håller det mått jag skulle önska.

Kunskapens och gemenskapens motgift

Om jag själv ska döma anser jag att jag tillhör de ordinära författarna. De som Stephen King kallar de "habila författarna", ett snäpp bättre än de "dåliga" som aldrig kan bli ens habila, men han menar att det trots allt är möjligt att "med mycket hårt arbete, engagemang och lämpligt stöd [att] göra en bra författare av en som bara är habil." (Stephen King, *Att skriva. En hantverkares memoarer* 2001, s. 125-ff). I samma kapitel säger King även uttryckligen: " ... om du är en dålig författare kan ingen hjälpa dig bli bra eller ens habil. Om du är bra och vill bli genial ... fugheddaboudit."

Är det alltså det jag borde göra? Glömma det helt? Eller ska jag hoppas att jag verkligen tillhör de habila som kan bli bra. För min egen skull väljer jag att tro att det är så. Men formuleringen triggas ändå igång en panik som är svår att ignorera över att det eventuellt inte skulle kunna förhålla sig så.

Att det går att göra en bra författare av en habil är dock inte oviktigt i sammanhanget. Jag vill tolka det som att man med rätt hjälp och stöd samt en verktygslåda (det uttryck som även Stephen King använder) kan lära sig att skriva bättre. Frågan är om man även kan undkomma skammen genom att skriva bättre?

En bild av att det faktiskt är möjligt får jag när jag läser min dagbok där jag under HT 2012 och VT 2013 var mycket mer upptagen av självtvivel och ångest över mitt skrivande än nu. Nu ligger tanken på min bok mer som något som skvalpar i bakhuvudet: att då eller då ska jag ta tag i arbetet igen, och jag nämner den knappast i min dagbok alls.

Flera saker har hjälpt mig under arbetets gång. En viktig faktor, där många delmoment ingår är kunskap. Konkret kunskap och påtagliga redskap för att kunna

analysera texten, inte bara min egen utan även text överhuvud taget. Det vill säga en förmåga att bena ut vad som är vad i texten, varför det blir så eller så när jag skriver. Detta medför att texten blir mer fristående från mig som person, trots att jag har skrivit den. Jag får alltså en större distans till texten genom att kunna dechifrera den, och i och med det minskar skamkänslorna kring den. Till exempel kan jag upptäcka enkla saker som jag inte kunde i början av arbetet, som att jag använt vissa ord väldigt många gånger eller se när jag är otydlig med berättarperspektivet. Viktigt är även att jag fått kunskap och redskap att kunna styra texten i olika riktningar, så som, mer eller mindre gestaltande respektive berättande, svagare eller starkare perspektiv, första eller tredjepersonsperspektiv respektive allvetande författare, olika stilnivåer, perspektivmarkörer och subjektivt färgat språk, (t.ex. sociolekt, talspråk, dialekt) samt att utelämna respektive att berätta mer. Inte minst har jag lärt mig att rensa i språket och ta bort överflödiga textavsnitt. Kort sagt att jag har verktyg som jag har namn för och förfogar över rent praktiskt gör att texten inte är en ogripbar massa som lever sitt eget liv (eller talar ur mitt undermedvetna) utan är något jag som "författare" bestämmer över. En större självtillfredsställelse uppnås också när jag inser att vissa grepp eller knep faktiskt fungerar och ger önskat resultat.

På detta sätt kommer texten att stå för sig själv, separerad från mig (och min skam) dock under mitt inflytande. Jag kan helt enkelt välja att ta makten över min text.

Något annat som inverkat positivt för att minska skammen är att befinna mig i en gemenskap med andra som delar samma erfarenheter (och svårigheter i skrivandet), och som så att säga skriver på samma nivå. Det är viktigt att betona identifikationen här. Att till exempel identifiera sig med etablerade författare med många utgivna verk, eller absoluta amatörskribenter skulle i det förstnämnda fallet förstärka skammen och blockeringen, i det sistnämnda skulle det inte vara tillräckligt utmanande för att utvecklas.

När Rollo May diskuterar förutsättningarna för och svårigheterna med att skapa menar han att det förnuftsmässiga fungerar bättre tillsammans med känslor, och i vidare bemärkelse menar han att inlärning och kreativitet kräver engagemang. (May, *Modet att skapa*, 1995, s. 45) Själv upplever jag att mitt eget skapande fungerar bättre i samklang med andra, inte främst genom gemensamma

skrivprojekt, utan genom vetenskapen om att jag är delaktig i ett sammanhang med samma referensramar, och med personer med liknande erfarenheter, där responsen och den allmänna andan är av ett positivt respektfullt slag, där jag själv som skrivande person speglas av andra skrivande människor. Delaktigheten föder alltså ett känslomässigt engagemang medan att istället skriva ensam/vara ensam innebär för mig att vara avskuren, osedd och mer sårbar vilket i sin tur generar skam. Eller med andra ord är den kreativa miljön gynnsam för mig, som kanske mer än andra (åtminstone inledningsvis) behöver kompensera inre tillkortakommanden med yttre.

Något annat som varit viktigt under denna tid min roman tagit andra former än den ursprungliga, är att ha fått veta att nästan alla författare kämpar med problem som skrivkramp, känslor av otillräcklighet, svårigheter att få till språket, problem med att gestalta, lösa berättelsestruktur etc., men även med skam och skuld. Det är inte bara jag som sitter på min kammare och känner mig dålig.

Att ha ångest inför sitt skrivande ligger i skapandets natur, och mycket av det jag dränkts av i form av skam över mig själv och mitt skrivande är egentligen tämligen allmänna fenomen när man skriver. Många är de författare och konstnärer som vittnar om hur förgörande det är för självkänslan och upplevelsen av att överhuvudtaget finnas till, när skrivkrampen sätter in.

Den amerikanske författaren James Lord satt en gång modell för skulptören och målaren Giacometti och skrev sedan om ångesten Giacometti kände inför att komma igång med målandet. ("Jag" i dialogen är alltså James Lord):

"Ditt huvud försvinner!" utbrast han. "Det försvinner totalt!"

"Det kommer tillbaka", sa jag.

Han skakade på huvudet. "Det är inte säkert. Duken blir kanske alldeles tom.

Och vad ska det då bli av mig?"

(May, *Modet att skapa*. s.24)

Såväl jag – medelmåttig författarwannebe – som fullfjädrade konstnärer, verksamma sedan flera decennier, kan alltså drabbas av denna förödande känsla av självförintelse över att det inte går att skapa, att det inte blir bra. Och tro att de inte kan, inte har förmågan att få till det de föreställt sig ska ner på duken eller på pappret.

Men att ha fått veta att även mycket mer geniala och erfarna författare drabbas av samma totala utplåningskänsla ger en förståelse och en medkänsla för mig själv beträffande symptomen och hela företeelsen.

Handledningens betydelse

I arbetet med att komma vidare i texten, trots eller med skammen har naturligtvis handledningen varit fundamental, och i mitt fall att det just var Henrik Pettersson. Det som varit avgörande är att den präglats av ett ömsesidigt förtroende, som ett slags avtal som handledaren och jag ingått utan att speciellt ha talat igenom det. Från handledarens sida har detta inneburit att texten tagits på allvar, att han sett textens potential och gett respons som handlat om såväl rent skrivtekniska detaljer som mer övergripande förändringar i berättelsens dramaturgi och innehåll. Det viktiga för mig har varit att jag upplevt hans engagemang i mitt arbete och i texten, och att han varit lojal mot texten så till vida att han stått på textens/berättelsens sida och att han levt sig in i karaktärernas personligheter och svårigheter på det fiktiva planet. Samtidigt har han varit konsekvent i att påpeka vad som inte fungerar, hur vissa saker jag skrivit upplevs av läsaren, och gett indikationer om vilken riktning berättelsen måste ta för att bli trovärdig.

Vad som varit särskilt viktigt är att handledaren, trots att han känt till att min bok delvis bygger på självupplevt stoff, alltid talat om texten som fiktion, aldrig som en del av mitt livs historia. Detta slags professionalism är enligt mig avgörande när det handlar om skrivrespons och läsning och för min del har det varit av extra stor betydelse.

För mig har det inneburit att jag haft lättare att bortse från den skam som funnits inneboende i situationen att låta någon läsa och bedöma – alltså se – texten (och därmed indirekt mig själv) som jag själv skäms så mycket för.

Lauren Vedal var handledare vid UW-Madison Writing Center 2004-2009 men arbetar nu som skrivspecialist på humaniorautbildningar på Bates College. I sin blogg berättar hon hur hon som handledare ofta kom i kontakt med studenters skam över att skriva dåligt och hur känsligt det kan vara att visa sitt work-in-progress. Handledarens roll, menar hon, är till viss del att lindra skam genom att försäkra studenterna om att deras kämpande med texten är helt normalt, därför

att det *är* svårt att skriva. Det viktiga är att handledaren måste vara "skamlöst intresserad" av att läsa studenternas text, därför att ett positivt intresse genast ger gensvar hos studenten.

En annan viktig aspekt som hon tar upp är motståndet mot att redigera sin text, och att det ofta beror på att redigering, d.v.s. att upptäcka att det man skrev inte var fullt så briljant som när man tänkte ut det, också är en källa till skam. Hon inser det problematiska i att driva en student att tvingas möta sin skam, men menar samtidigt att handledningen, att visa intresse, är det stöd som behövs för att studenterna ska kunna titta på skammen i små doser och få dem att förstå att de åtminstone inte är ensamma när de gör det.

Överhuvudtaget pläderar hon för skrivarseminarier som en trygg plats att skriva på genom att handledaren där fungerar som en buffert för den värsta skammen och jag menar att såväl den form av handledning som ges på Författarskolan som de textsamtal vi har i grupp har samma funktion.

Handledarens insats och förhållningssätt kan alltså inte nog poängteras här, men min insats har inte heller varit ringa, om vi talar om att motsäga skammen och fortsätta skriva ändå. Och min del i arbetet har helt enkelt varit att arbeta med min bok, som om skamkänslorna inte funnits där. Jag har kommit till handledningssamtalen med inställningen att det handlar om att ta min text och mitt skrivande på allvar, vilket jag ju innerst inne, bakom skammen, gör.

Trots det har handledningsträffarna varit väldigt laddade för mig. Jag kan ha tänkt ut frågor kring texten eller saker jag velat diskutera men när jag väl suttit där har jag glömt bort dem fullständigt. Jag vet inte om jag haft tur med min handledares personlighet, och hans sätt att framföra sina synpunkter i responsen, men jag upplever att jag har haft lätt för att ta till mig vad han har sagt, utan att skammen varit för mycket i vägen. Men jag har ändå varit oerhört känslig för varenda nyans i hans tonfall, vägt alla hans ord (och de han inte sagt) på guldväg och har jag hört något positivt han sagt till någon annan student han handleder så har jag genast tänkt att så där sa han inte till mig, alltså tycker han inte det jag skriver är bra.

Jag har dock så mycket jag kunnat försökt att inte blanda in mina känslor angående min text när jag och min handledare talats vid, utan vi har pratat om vad som kan behöva göras och haft konstruktiva diskussioner utan att för den skull

alltid varit helt överens. Det har ändå hänt efteråt att jag drabbats av den där förflamningen och vetskapen om inte vara kapabel att genomföra vad jag vet måste till för att förbättra texten. Trots det har jag kämpat vidare, och oftast har jag lyckats till sist. Och jag har fortsatt med både skrivandet och handledandet trots att en del av mig aldrig har trott på min förmåga.

På liknande sätt har textsamtalen i grupp tillsammans med den andra årskursen varit utvecklande både för mig och för texten. Delvis av samma anledning som det varit utvecklande i allmänhet, och förmildrande för skamkänslorna, att vara del av ett skrivande sammanhang där andra kämpar med samma frågor och problem, delvis för att texten, på samma sätt som i handledningen, varit föremål för konstruktiv kritik där överenskommelsen varit att diskutera texten, inte mig eller mina premisser, på ett respektfullt sätt.

Det har dock inte varit lika tryggt i textsamtalen eftersom jag inte kunnat lita på att övriga studenter varit införstådda med vad detta innebär i praktiken, och jag har inte alltid upplevt att kritiken varit adekvat, utan speglat brister i att se varför texten inte fungerar eller fungerar. Och att texten inte blivit "läst" tillräckligt konstruktivt. Därmed kan jag ha känt att den respons jag fått inte varit någonting jag kunnat använda och även i vissa fall fått mig att känna mer skam. Som helhet har ändå textsamtalen fungerat bra beträffande att frigöra mig från texten och skammen jag känt för den, samt att se på mig själv i ett mer förmildrande sken. Mycket för att andra studenter också varit modiga och lämnat ut material som behöver åtgärdas på det ena eller det andra sättet. Genom att ta del av andras texter har jag också fått en vidare bild av det stora och komplexa arbete det innebära att bygga upp en längre text, som en roman. Och det har även gett mig en större förståelse för mitt eget arbete. Jag levde med en föreställning om att en bok skriver jag, sedan är den klar. Men en bok skriver man, sedan skriver man om, redigerar och skriver om igen. Hur många gånger som helst.

Många olika faktorer har alltså lett till att texten har förändrats så att jag själv nu läser det jag skriver med mycket mindre skam än tidigare. Jag kan till och med tycka, rent objektivt, att jag i vissa avseenden skriver bra, att jag har något som är mitt eget språk, min egen röst och något som jag kan både glädja mig och känna stolthet över. Dessutom är det mycket av det jag har arbetat med i texten som medfört att skammen överhuvudtaget minskat betydligt, och fått mycket mindre

inverkan på mitt liv som (blivande) författare. På detta mitt liv med skrivandet som ett inre tvång, så förknippat med själva existensen att det går förbi alla logiska tankar om försörjning, att göra något "meningsfullt", att ta hand om världen, sig själv eller andra. Det går före allt annat.

För mig som slagit in på denna krokiga stig finns inget annat val än att fortsätta framåt med mindre än att jag förtvinar eller rent av dör.

Litteraturen som hjälpt mig

När jag bestämde mig för att skriva om mitt skamfulla förhållande till mitt skrivande och det manus jag jobbat med på Författarskolan kom jag genast att tänka på Else-Britt Kjellqvist. Jag hade läst hennes två böcker om skam tidigare (*Rött och vitt. Om skam och skamlöshet* samt *Skammens väg till kärlek*) och haft mycket utbyte av dem för att få skamproblematik i allmänhet och min egen i synnerhet. Kjellqvist är psykoanalytiker och jag tycker själv att ett psykoanalytiskt synsätt kan vara fruktbart (men inte det enda) för att förstå mänskligt beteende, inklusive mitt eget. Det finns andra psykoanalytiker och psykologer som också skriver om skam men Kjellqvist som även själv är poet sätter in sitt resonemang i en kontext som är mycket mer än klinisk.

Jag har haft nytta av hennes tankegångar när jag skrivit min roman, främst för att sätta mig in i hur skambelagda människor fungerar. För denna uppsats valde jag även att läsa hennes *Fågel fisk eller fjäril. Essäer om skapande* eftersom jag även behandlar själva skapandeprocessen. Av samma anledning använde jag Rollo Mays *Modet att skapa*, som jag också läst tidigare. Även Rollo May är psykoanalytiker men också filosof och han var främst verksam under 1970-talet. Det skulle ju kunna hävdas att hans tankar är förlegade eller åtminstone daterade men jag tycker tvärtom att mycket av det han skriver om konstnärers behov av att få skapa, och att ha utrymme till det, är sådant man saknar i dagens kulturklimat där man ofta finner en instrumentell syn på skapande och att skapandet inte har något värde om det inte är lönsamt.

Genom Kjellqvists bibliografi hittade jag Joyce Carol Oates bok *En författares övertygelse. Liv och hantverk* där även hon skriver om "modet att skapa", om att misslyckas och om varför man skriver överhuvudtaget. Jag kan inte på något sätt

jämföra mig med henne och hennes enorma produktivitet, men det var ändå förtröstansfullt att läsa henne i detta sammanhang och som blivande författare.

Jag var också intresserad av att reda ut skammen i ett genusperspektiv där jag hade mycket känslor men inte så mycket kunskap. Här har jag blivit både hjälpt och uppmuntrad av både Kjellqvist och Ingrid Elam, vars bok *Jag. En fiktion* jag "råkade" läsa vid rätt tillfälle eftersom den ingick i kurslitteraturen. Hélène Cixous visdom hittade jag via en annan uppsats på nätet som handlade om skrivande, skam och kropp. Även Cixous text är från 1970-talet men blottar grundproblemet med könsmaktsordningen inom skrivande som är fortfarande är aktuell.

Det finns inte mycket skrivet om den direkta kopplingen mellan skam och skrivande, men intressant var den aspekt som gavs mig via en före detta lärare i creative writing på en skola i USA, Lauren Vedal. Hon refererar även till essän "Writing Shame" av Robyn, Elspeth i antologin *The Affect Theory Reader*. (Red Melissa Gregg och Gregory J. Seigworth.)

Appendix från verkligheten

Någon ringde mig på mobiltelefonen, ringde rakt in i min poesi. Bröt upp mitt tillstånd av mina egna ord. Mina ord som andades tystnad, ord som sökte sin plats, sin betydelse, sin innebörd. Jag var i det samtalet, med orden som talade med mig om livet och överkligheten, det subtila.

Någon bröt sig in där med en röst från det förflutna. Det var en okänd röst, svårplacerad i ålder men det var en bekant intonation och dialekt. Han frågade om jag var jag, Ida Andersen? Det var en obestämd mansröst med ett bekant namn: Erik.

Men det var inte min Erik, inte min son, trots vissa likheter i dialekten. Det var inte någon person som fanns i mitt liv, trots att han hävdade det. Sa att vi hade gått i samma klass i Älghultsskolan, min högstadieskola. Jag letade i vindlingarna i de gömda delarna av hjärnan, men där fanns ingen Erik från min klass, ännu mindre någon Erik Lindholm. Jag känner inte igen namnet, sa jag trevande. Men jag har gift mig, svarade han då. Ingen hette för övrigt Erik alls då och där, men det stod helt still i minnesbanken.

"Det var jag som satte på dig på toaletten i åttan."

Inga ord fanns att svara på detta. Bara tomhet. Och att höra de återhållna grabbskratten i bakgrunden.

”Och jag sprutade ner hela dig.”

Jag hade ingenting att tysta honom med. Det jag hade att sätta emot var taffligheter om att nu var det inte roligt, att nu fick ni sluta och artigast jag hejdå, hej, hej innan jag la på.

Under en liten stund befann jag mig i en helt annan tid, på en helt annan plats, i en helt annan värld. Även om ingen satte på mig på toaletten var jag en som levde i den verklighet där detta sätt att bli tilltalad var något helt normalt. Egentligen förflyttades jag inte utan den världen, den tiden och de omständigheterna är en del av mig. Och hans ord hade omedelbart tagit fram detta ur mig.

Inte förrän långt efter att jag avslutat samtalet kom de andra orden ”Vad tror de? Jag är en respektabel 54-årig kvinna.” Istället hade min omedelbara reaktion varit att interagera i samtalet, som om jag hade del i det och därför inte skulle avbryta det.

Att vara en som blir pratad med på detta viset finns i mig. Detta språk och underordningen i att tillhöra detta språk finns i mig. Också.

Och att vara del av detta (vulgära, kvinnoförnedrande, självförnekande) innebär att en stor del av ens personlighet alltid måste döljas. Som är skamfull. Att vara del av detta är att inte ha full tillgång till det andra språket, det utforskande, exakta, mångfasetterade, det akademiska, abstrakta, det konstnärliga, det goda språket som förklarar, förmedlar, skapar och bygger broar mellan verkligt och överkligt. Det är att alltid känna att det inte tillhör mig på riktigt, därför att jag är en av de som har en helt annan diskurs.

Skamdiskursen. Att ha varit inlemmad i denna diskurs är att alltid ha den i sig. Alltid vara en del av den. Och det är ett tunt lager fernissa som strukits över den, en fernissa som när som helst hotar att krackelera.

Jag befann mig där en gång, inte för att jag hade valt det utan för att jag inte hade något val. Det var den manliga hegemonin, den manliga synen på kvinnor och sexualitet som en gång hade makten att försätta mig i den positionen, och den har fortfarande makt att göra det, bara genom en fånig busringning. Genom att ta för givet att jag befinner mig i den sfär där kvinnor behandlas på, tilltalas på detta sätt.

Att kränka genom sexuellt skambeläggande. Och på så sätt att ta ifrån mig rätten och möjligheten till orden.

Det är den manliga makten att pålägga kvinnor skamdiskursen, inordna oss där.

Referenser

Cixous, Hélène: "Medusas skratt" ur *Kvinnopolitiska nyckeltexter*, Studentlitteratur 1996 [1975]

Elam, Ingrid: *Jag. en fiktion* Albert Bonniers förlag, Stockholm 2012

King, Steven: *Att skriva. En hantverkares memoarer* Bra Böcker, Malmö 2001

Kjellqvist, Else-Britt: *fågel, fisk eller fjäril. Essäer om skapande* Carlssons, Stockholm 2007

Kjellqvist, Else-Britt *Rött och vitt. Om skam och skamlöshet* Carlssons, Stockholm 2006

May, Rollo: *Modet att skapa* Natur och Kultur, Stockholm 1994

Oates, Joyce Carol: *En författares övertygelse. Liv och hantverk* Wahlström & Widstrand, Stockholm 2005

Vedal, Lauren "Shame and the writing center" från bloggen

<http://writing.wisc.edu/blog/?p=3326>